

Александар П. БУЛАТОВИЋ

Археолошки институт, Београд

Александар Н. КАПУРАН

Археолошки институт, Београд

Игор М. ЈОВАНОВИЋ

Музеј рударства и металургије, Бор

Латенски налази у околини Бора

– прилог проучавању латенске културе у Тимочкој Крајини –

Апстракт: У раду су представљени непубликовани налази керамике са локалитета који се налазе у непосредној околини Бора, као и са локалитета Ћетаће у Кучају. Сва налазишта припадају познатолатенском периоду, а налази су стилско-типолошки аналогни керамици са бројних локалитета у Ђердапу, Срему, јужној Бачкој и јужноморавском сливу.

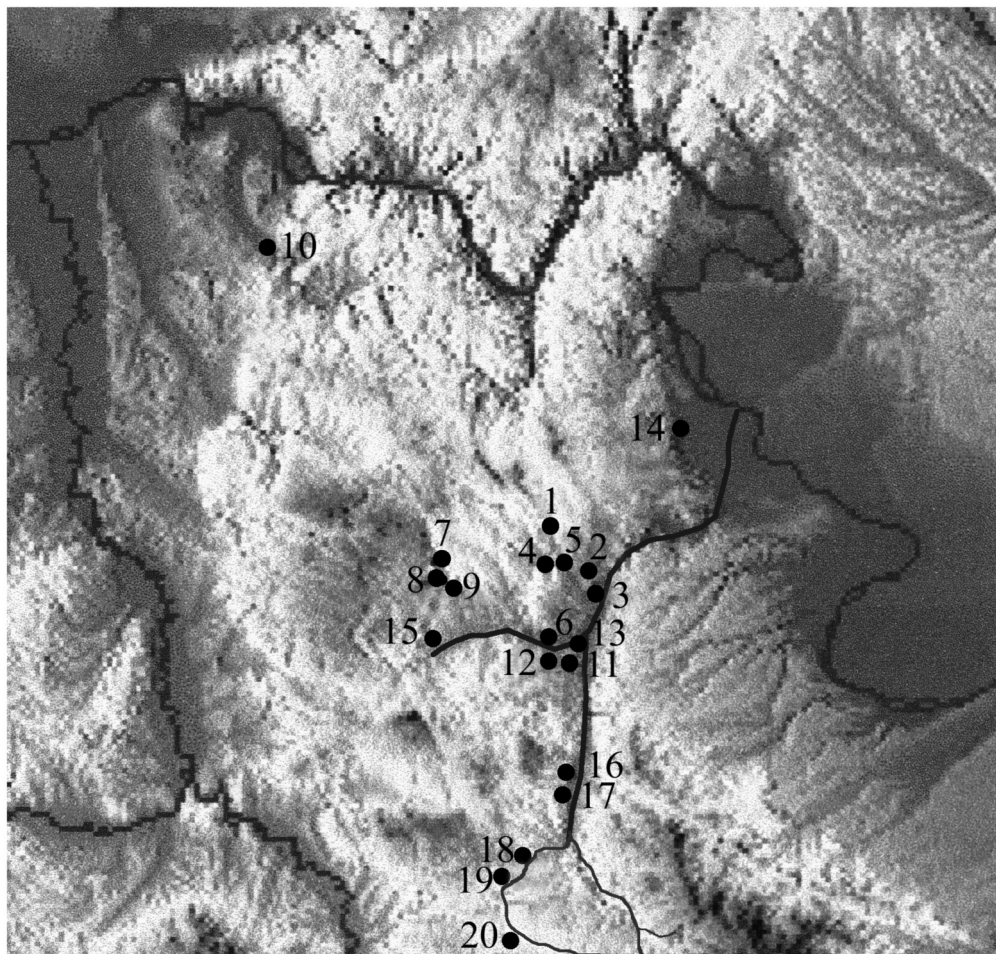
Кључне речи: Бор, Кучај, латенска култура, Скордисци, крај II века пре н. е. – I век.

Иако се археолози већ дуго баве латенском културом на подручју централног Балкана, неке области су до данас остале слабо истражене, тако да се стиче утисак како су биле скоро ненасељене у последњим вековима старе ере. Такав случај је и са територијом источне Србије на којој је, у односу на њену површину, евидентиран релативно мали број локалитета из овог периода.

Тимочки слив обухвата већи део области источне Србије, од западних обронака Старе планине на југу, до Хомољских планина и Дели Јована на северу, и Ртња и Кучаја на западу.

Са ове територије до сада су објављени углавном случајни латенски налази са свега неколико локалитета. Ситуација је повољнија на делу територије уз Дунав, која је детаљно испитана приликом заштитних радова на подручју хидроелектране Ђердап 2, када је истражен већи број налазишта из латенског периода (Porović 1984; Porović 2001, са цитираном литературом).

У овом раду су представљени необјављени налази са неколико локалитета у околини Бора, као и налази са локалитета Ћетаће код Кучева, који се налазе у Музеју рударства и металургије у Бору. Ови налази, уз информације са недавно публикованих налазишта у сливовима Сврљишког Тимока и Црног Тимока (Сладић 2005; Капуран 2008; Филиповић 2008), послужиле да се употпуни карта латенских налазишта на територији источне Србије. Фрагменти керамичких посуда већином су површински налази, док мањи број потиче са ископавања.

- Карта 1 Налазишта латенске културе у Тимочкој Крајини
1. Кривељ; 2. Горња Бела Река; 3. Рготина; 4. Дубрава; 5. Дубрава; 6. Метовница;
7. Лазарева пећина; 8. Доња Стопања; 9. Горња Стопања; 10. Сена – Шетаће;
11. Феликс – Ромулијана; 12. Гамзиград – Вишицина башта; 13. Чакоњар; 14. Чубра,
15. Боговина; 16. Дебелица; 17. Равна; 18. Облик; 19. Сигнал 2; 20. Преконошка пећина

- Map 1 La Tène culture sites in Timočka Krajina
1 Krivelj; 2. Gornja Bela Reka; 3. Rgotina; 4. Dubrava; 5. Dubrava; 6 Metovnica; 7 Lazareva Pećina;
8. Donja Stopanja; 9. Gornja Stopanja; 10. Sena – Šetaće; 11. Felix – Romuliana;
12. Gamzigrad – Višicina Bašta; 13. Čakonjar; 14. Čubra; 15. Bogovina; 16. Debelica; 17. Ravna;
18. Oblik; 19. Signal 2; 20. Prekonoška Pećina.

Каталог налазишта

1. Кривељ, локалитет Старо гробље, Бор. Координате: $N 44^{\circ}07.487'$; $E 022^{\circ}06.362'$

Локалитет Старо гробље налазио се на пространом платоу који је данас уништен рудним копом Кривељ. Истраживан је 1977–1978. године, и том приликом су

евидентирани слојеви из праисторијског и античког периода (Jevtić 1996: 129–142). Латенске налазе, када је реч о керамици израђеној на витлу, представљају дубоке посуде хоризонтално разгранутог обода и коничне зделе благе S профилације (сл. 1, 2), док оне израђене руком чине посуде са кружно задебљаним ободом или жлебом испод обода, као и ситуласти лонци (сл. 3–7). Ручно рађене посуде имају грубу фактуру, а украшене су чешљастим и метличастим орнаментом и праволинијским или цик-цак урезима.

2. Рготина, локалитет Бела стена, Бор.

Са потеса Бела стена у Рготини потиче неколико фрагмената латенске керамике, од којих су индикативни фрагменти здела израђених на витлу, оштрије или блаже S профилације, тамносиве или сивомрке боје (сл. 8–10), затим фрагмент дубље посуде косо разгранутог кратког обода, израђене на витлу, тамносиве боје (сл. 11) и фрагменти лонаца ручне израде, тамносиве боје, који су украшени чешљастим орнаментом (сл. 12).

3. Брестовац, Џанов поток, имање М. Благојевића, Бор. Координате: N 43°57'8.66" E 022°6'28.69"

Потес Џанов поток налази се на пространој речној тераси омеђеној Брестовачком реком са истока и реком Огашу Ћепи са запада, око 4 km јужно од Брестовца. На имању М. Благојевића пронађен је фрагмент зделе оштрије S профилације, израђене на витлу, сиве боје (сл. 13).

4. Брестовац, Џанов поток, имање Л. Дудића, Бор. Координате: N 43°58'1.15" E 022°5'39.25"

На истом локалитету, око 3 km северозападно од имања М. Благојевића, на имању Л. Дудића евидентирани су фрагменти здела оштрије S профилације, израђених на витлу, црвенкасте боје (сл. 14, 15), затим фрагмент дубље посуде благе S профилације, израђене на витлу, сиве боје (сл. 16).

5. Метовница, локалитет Мускал, Бор. Равничарско насеље. Координате: N 43°55.113' E 022°07.550'

Локалитет Мускал се налази на потесу Кот, на месту где Црни Тимок прави велики меандар, узводно од Гамзиградске Бање. Насеље је смештено на левој обали Тимока и окренуто је ка југозападу. Рекогносцирањем је утврђено да је локалитет вишеслојан, односно да је био насељен у неолиту, бронзаном добу и латенском периоду. На овом локалитету, на њиви Д. Ђулиновића, евидентирани су и фрагменти здела оштрије S профилације, црвенкасте боје, израђених на витлу (сл. 17, 18), затим фрагмент широко разгранутог кратког обода посуде, црвенкастосиве боје, израђене на витлу (сл. 19), као

и фрагменти ручно израђених лонаца, грубље фактуре, црвенкасте или црвенкастосиве боје који су украшени чешљастим орнаментом (сл. 20–22).

6. Злот, локалитет Лазарева пећина, Бор. *Координате: N 44°1'42.06" E 021°57'35.20"*

Из Лазареве пећине у Злоту, у којој су приликом вишегодишњих истраживања евидентирани културни слојеви из раног енеолита, бронзаног и гвозденог доба (Tasić 1969: 71–80), откривен је и један фрагмент лонца ручне израде, тамномрке боје, украшен метличастим орнаментом (сл. 23).

7. Доња Стопања, локалитет Петрујкић, Бор. *Координате: N 43°58.574' E 021°58.932.*

Локалитет Петрујкић се налази у Доњој Стопањи, са леве стране пута Злот–Подгорац, на око 5,5 km од Злота. На овом локалитету евидентирани су фрагменти здела оштрије или благе S профилације, израђених на витлу, црвенкасте или окер боје (сл. 24–26), као и фрагменти лонаца ручне израде, црвенкастомрке боје, украшени чешљастим орнаментом (сл. 27, 28).

8. Доња Стопања, локалитет Шершел, Бор. *Координате: N 43°58.712' E 022°58.884'*

Насеље се налази на потесу Доња Стопања, на уздигнутој речној тераси са леве стране пута који води од Злота ка Подгорцу, на неколико стотина метара северно од локалитета Петрујкић. На локалитету је, осим налаза керамике из средњег неолита, евидентиран фрагмент лонца ручне израде, црвенкастомрке боје, украшен чешљастим орнаментом (сл. 29).

9. Сена, локалитет Ћетаће, Кучево. *Координате: N 44°31.054' E 021°35.966'*

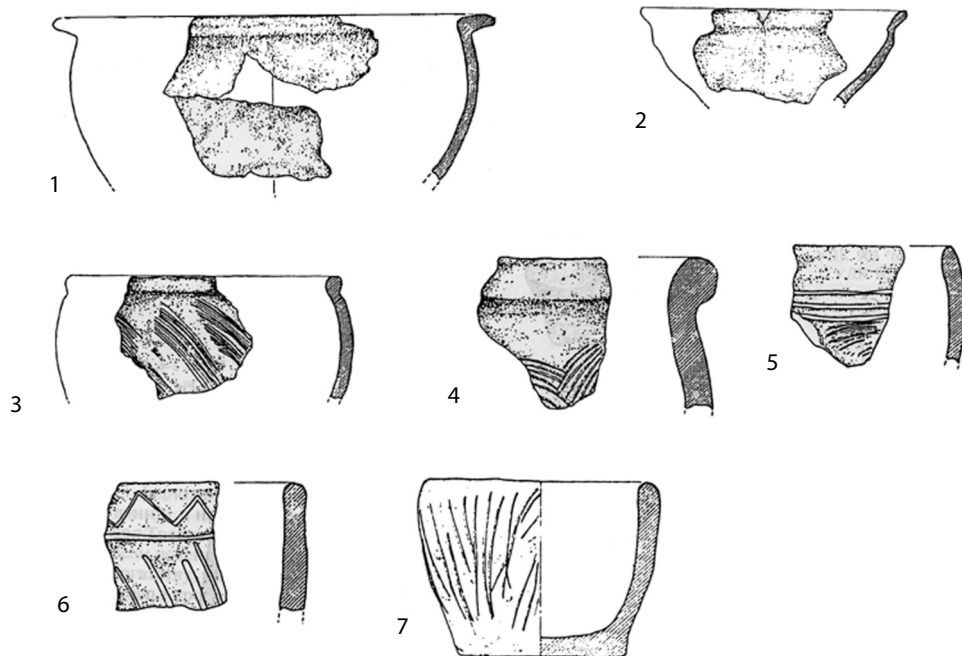
Локалитет Ћетаће се налази у селу Сена, на језичастом узвишењу на левој обали реке Пек, које је са три стране заштићено стрмим падинама. На врху локалитета налази се издужени плато на коме су приликом сондажних истраживања 1972. године откривени налази из латенског периода. Из сонде 2 потичу фрагмент биконичне зделе израђене на витлу, кружно задебљаног обода, тамносиве боје (сл. 30), као и фрагменти ручно рађених лонаца црвенкастомрке боје, украшени чешљастим и метличастим орнаментима (сл. 31, 32).

У сонди 4 констатовани су фрагменти здела израђених на витлу, оштре S профилације, црвенкастомрке или тамносиве боје (сл. 33–35) и полулоптаста здела увученог задебљаног обода, црвенкастомрке боје (сл. 36), затим дубља полулоптаста посуда израђена на витлу, са кратким косо профилисаним ободом, тамносиве боје (сл. 37), као и фрагменти ситуластих ручно рађених лонаца, са хоризонталним жлебом испод обода (сл. 38–41). Лонци су црвенкастомрке боје, грубље фактуре, а украшени су чешљастим орнаментом.

Латенски локалитети у Борској регији смештени су већином на обронцима Кучајских планина у брдовитој области између Црног Тимока, Тимока и Кучајских планина, на терасама притока Црног Тимока.

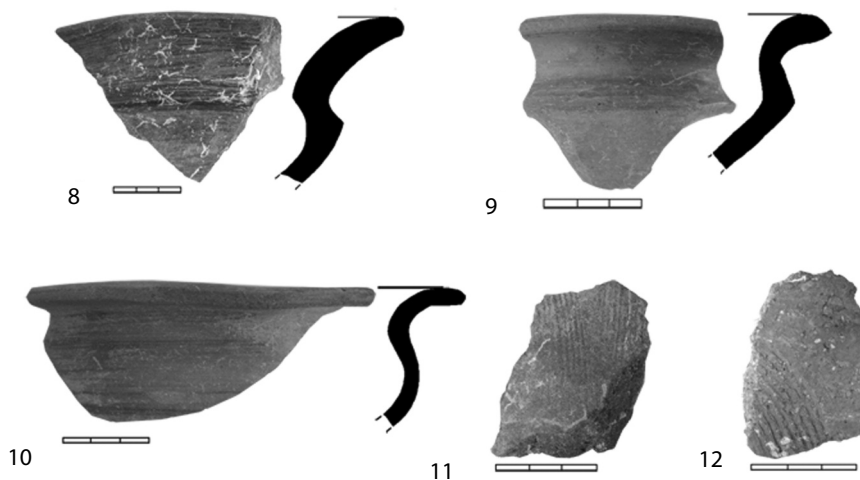
Керамичке налазе који доминирају на насељима латенске културе у околини Бора чине зделе оштрије S профилације и ситуласти лонци украшени чешљастим орнаментом. Зделе идентичне профилације откривене су на обалама Белог и Сврљишког Тимока, у Срему, као и у Подунављу, од ушћа Саве до Ђердапа (Jovanović, B., Jovanović, M. 1988: T. I/4–7, T. VI/1, 3, 6, T. XX/1–3; Popović 2001: Pl. 1/1–3, Pl. 4/12, 14; Sladić 1986: T. XVI/9, 10, T. XVII/7, T. XXXIV/7), а исти тип здела евидентиран је и у јужноморавском сливу (Булатовић 2000, T. 1/1–3; Popović 2009: Fig. 2/5–9, Fig. 5/11–13). Оне су карактеристичне за период од II века пре н. е. до I века (Todorović 1972: 89–96; Jovanović, B., Jovanović, M. 1988: 46–47, 88; Sladić 1986: 49–50; Поповић, Сладић 1997: 103–109; Popović 2001: 92–94). Ситуласти лонци су евидентирани на целокупној територији позне латенске културе, од јужне Паноније и Подунавља на северу, до Прешевске повије на југу. Осим ових лонаца и здела S профилације, на локалитетима у околини Бора констатоване су мања ситуласта посуда широког отвора, дубока полулоптаста посуда хоризонтално разгранутог обода и коничне зделе благе S профилације из Кривеља, као и полулоптасте зделе задебљаног увученог обода и биконична посуда кружно задебљаног обода из Сене које, према аналогијама са Карабурме, Гомолаве и других локалитета позне латенске културе у јужној Бачкој, Срему, јужном Банату и Подунављу, такође припадају периоду од краја II века пре н.е. до I века (Todorović 1972: 88–89, 92–93, 95, T. XV/1; Jovanović, B., Jovanović, M. 1988: 88, T. VIII/6, T. XXIV/7, T. XXXII/3; Поповић 1984: 134, сл. 122/9; Sladić 1986: 23, 49, T. IX/8, T. XXV/5, T. XXXIV/6). Према датим аналогијама може се закључити да сви локалитети о којима је реч у раду припадају познолатенском периоду, односно времену од краја II века пре н. е. до I века, а да се керамичке форме са ових локалитета не разликују од налаза са познолатенских насеља у околним регијама (Popović 1994).

Циљ рада није био да се представљањем скромног фонда искључиво керамичке грађе дође до одређених закључака у вези са проблематиком латенске културе на овим просторима, већ да се попуни карта латенских налазишта на овој територији и да се укаже на интензивнији живот у Тимочкој Крајини у овом периоду него што се раније сматрало.

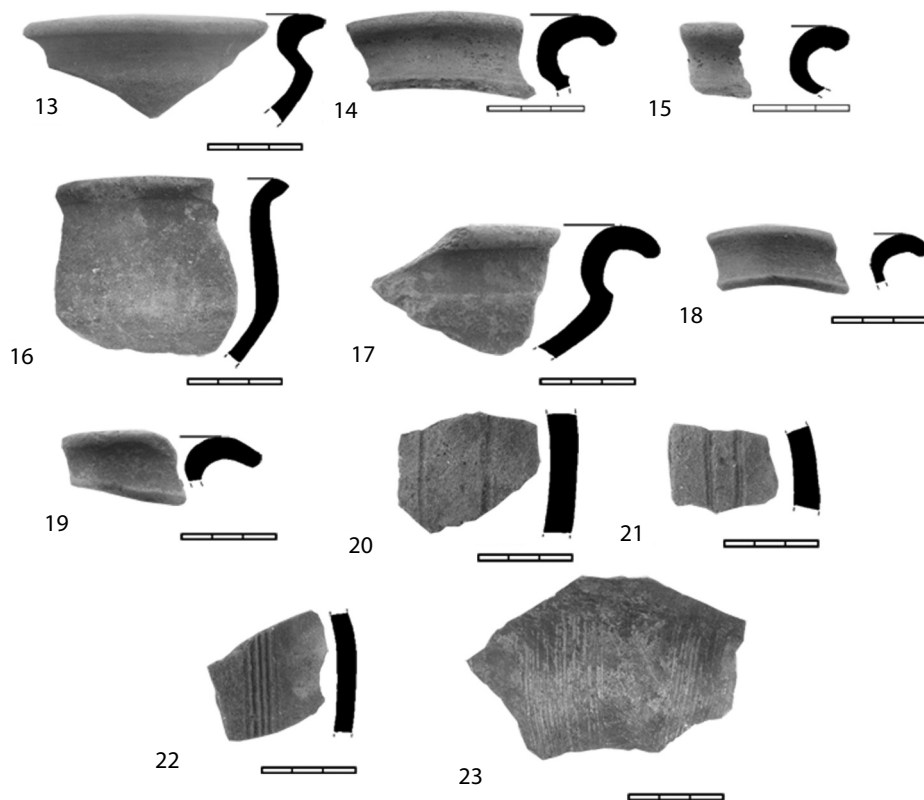
... Сл. 1–7 Кривељ, локалитет Старо гробље (према: Јевтић 1996)

Fig. 1–7 Krivelj, site Staro Groblje (after Јевтић 1996)

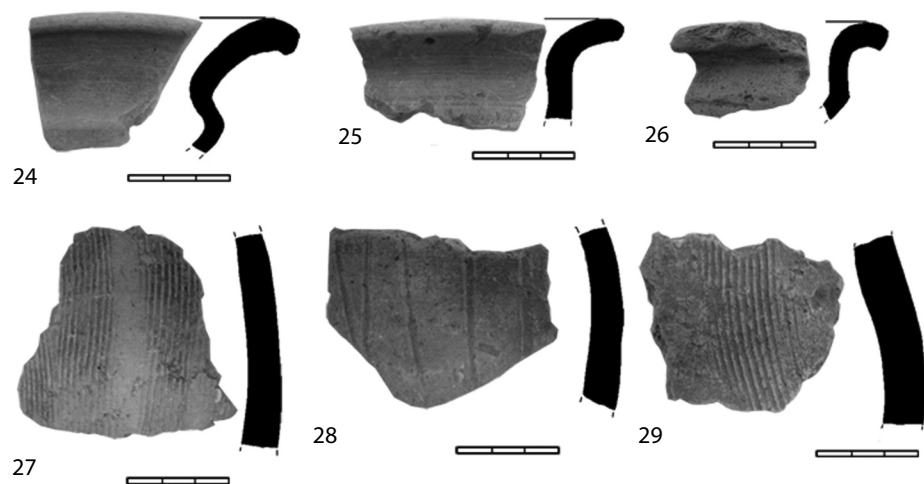
... Сл. 8–12 Рготина, локалитет Беле стене

Fig. 8–12 Rgotina, site Bele Stene

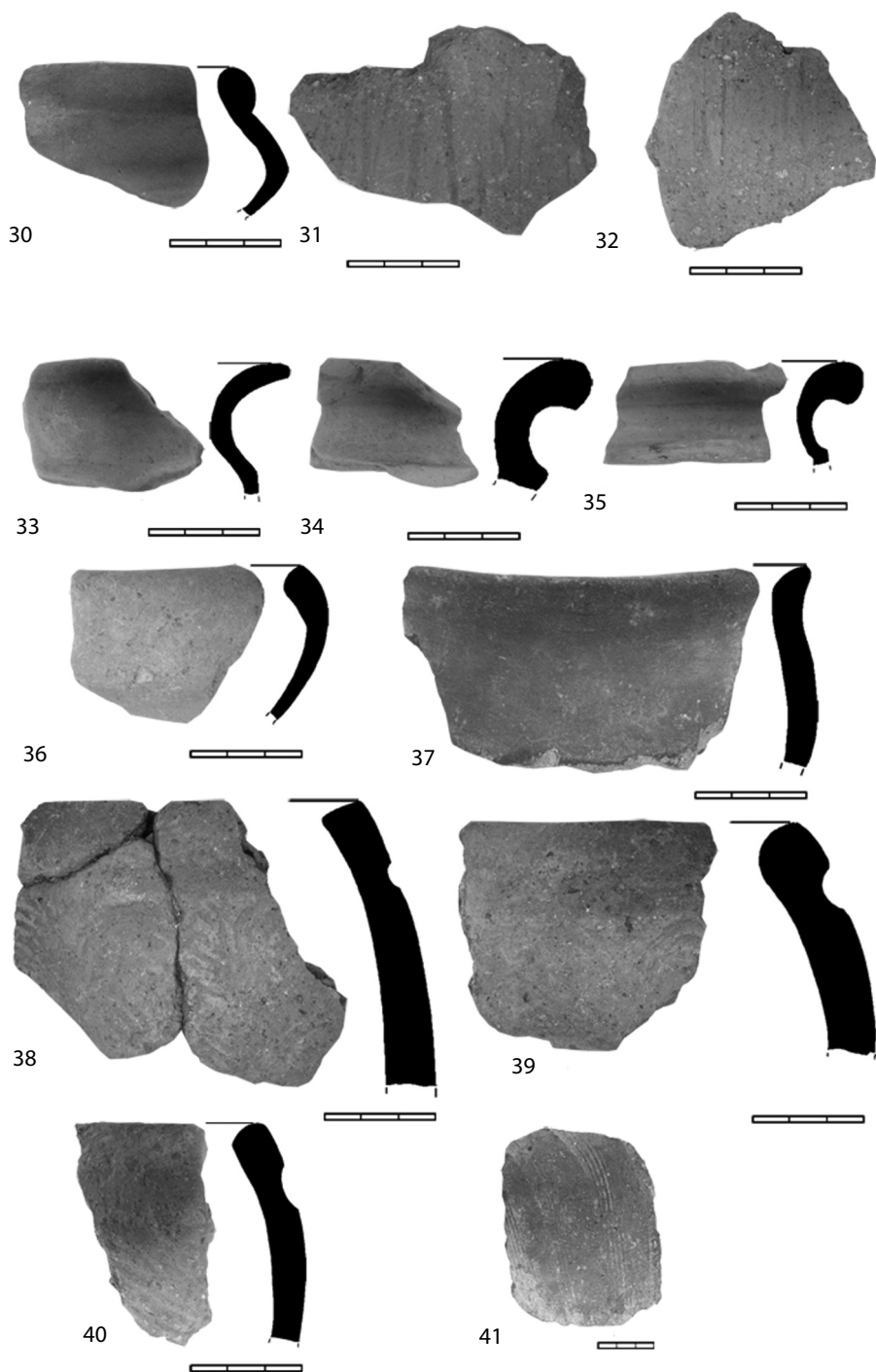
... Сл. 13–23 сл. 13 Брестовац, Цанов поток, имање М. Благојевића, сл. 14–16 Брестовац, Цанов поток, имање Л. Дудића, сл. 17–22 Метовница, локалитет Мускал, сл. 23 Злот, локалитет Лазарева пећина

Fig. 13–23 Fig. 13 Brestovac, site Džanov Potok, estate of M. Blagojević, Figs. 14–16 Brestovac, site Džanov Potok, estate of L. Dudić, Figs. 17–22 Metovnica, site Muskal, Fig. 23 Zlot, site Lazareva Pećina

... Сл. 24–29 сл. 24–28 Доња Стопања, локалитет Петрујкић, сл. 29 Доња Стопања, локалитет Шершел

Fig. 24–29 Figs. 24–28 Donja Stopanja, site Petrujkić, Fig. 29 Donja Stoanja, site Šeršel

... Сл. 30–41 Сена, локалитет Шетаће

Fig. 30–41 Sena, site Šetaće

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES:

Булатовић, А. 2000

Латенски налази у Врањско-бујановачкој и Прешевској котлини, *Лесковачки зборник* 40: 321–333.

Филиповић, В. 2008

Праисторијска налазишта у околини Сврљига, *Зборник Народног музеја* (Ниш) 16–17: 9–41.

Јевтић, М. 1996

Керамика старијег и млађег гвозденог доба са налазишта Старо гробље у Кривељу, код Бора, *Зборник Народног музеја* (Београд) 16–1: 129–142.

Јовановић, В. и Јовановић, М. 1988

Gomolava, naselje mlađeg gvozdenog doba, Novi Sad – Beograd: Vojvođanski muzej, Arheološki institut.

Капуран, А. 2008

Прилог праисторијској стратиграфији Феликс Ромулијане у светлу нових налаза, *Гласник Српског археолошког друштва* 24: 245–264.

Поповић, П. 1984

Љубичевац–Горње Острво, *Ђердапске свеске* 2: 133–136.

Роровић, Р. 1994

The territories of Scordisci, *Старинар* (н.с.) 43–44: 13–21.

Роровић, Р. 2001

La ceramique de La Tene finale sur les territoires des Scordisques, *Старинар* (н.с.) 50: 83–101.

Роровић, Р. 2009

Scordisci on the Fringes of the Hellenistic World. in: *Keltske studije II. Studies in Celtic Archaeology. Papers in honour of Mitja Guštin*, G. Tiefengraber, B. Kavur, A. Gaspari, eds., Montagnac: Edition Monque Mergoïl, 247–258.

Поповић, П. и Сладић, М. 1997

Млађе гвоздено доба источне Србије, у: *Археологија источне Србије* (Научни скуп Археологија источне Србије, Београд–Доњи Милановац, децембар 1995), ур. М. Лазић, Центар за археолошка истраживања 18, Београд: Филозофски факултет, 101–113.

Sladić, M. 1986

Keramika Skordiska, Beograd: Filozofski fakultet, Centar za arheološka istraživanja.

Сладић, М. 2005

Вишицина башта – село Гамзиград: насеље позног латена у долини Црног Тимока, *Гласник Српског археолошког друштва* 21: 211–222.

Tasić, N. 1969

Osnovni rezultati istraživanja u Zlotoskoj pećini i nalazišta na Đerdapu, *Materijali VI*, ur. N. Tasić, Beograd: Arheološko društvo Jugoslavije, 71–80.

Todorović, J. 1972

Praistorijska Karaburma I, nekropola mlađeg gvozdenog doba, Beograd: Muzej grada Beograda.

Aleksandar P. BULATOVIĆ

Institute of Archaeology, Belgrade

Aleksandar N. KAPURAN

Institute of Archaeology, Belgrade

Igor M. JOVANOVIĆ

Museum of Mining and Metallurgy, Bor

La Tène Finds in the Vicinity of Bor

We are presenting in this work unpublished pottery finds from few sites in the vicinity of Bor and finds from the site Četaće near Kučevo that are housed in the Museum of Mining and Metallurgy in Bor. These finds along with the data from recently published sites in the basins of the rivers Svrlijski Timok and Crni Timok helped to supplement archaeological map of the La Tène sites in the Timok river basin dating from the last two centuries BC. On the basis of the analogous pottery all presented sites are dated to the Late La Tène period i.e. to the period from the end of 2nd century BC to the 1st century AD.

The finds of La Tène culture and new registered settlements besides supplementing the map of La Tène sites in this territory also suggested more intensive life in this period than it has been considered until recently.